

УДК 349.42

АГРАРНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА**В.І.СЕМЧИК,**

доктор юридичних наук, академік НАПрН України, член-кореспондент НАН України, завідувач відділом проблем аграрного, земельного та екологічного права, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, м. Київ, Україна

У статті розглядаються питання становлення і розвитку аграрного права як комплексної галузі у правовій системі України. Визначаються особливості предмету аграрного права та методів правового регулювання аграрних відносин порівняно із суміжними відносинами та їх регулюванням нормами споріднених галузей права. Розглянуто принципи нормативно-правового регулювання аграрних відносин, відтворені у аграрному законодавстві.

Ключові слова: аграрне право, сільськогосподарське виробництво, предмет правового регулювання, аграрні відносини, використання землі.

Аграрне право – це комплексна галузь права, нормами якої регулюються суспільні відносини, що складаються у процесі виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки, зберігання і реалізації. Ця галузь права сформувалась у результаті трансформації земельного і колгоспного права (1927-1969) в сільськогосподарське (1970-1990 рр.), а останнього – в аграрне право (1991 р.) після проголошення незалежності України у зв'язку з ускладненням і змінами в характері відповідних суспільних відносин у процесі агропромислової інтеграції, роздержавлення аграрної економіки і переведення її з планово-регулюючих на умови ринкових відносин.

Не дивлячись на те, що одним із засобів сільськогосподарського виробництва є земля, на всіх етапах розвитку аграрного права паралельно з ним існувало та існує до цього часу «земельне право» як самостійна галузь права. Отже, виробництво сільськогосподарської агропродукції на землях сільськогосподарського призначення розглядається як сільськогосподарська діяльність. Цілком допустиме вживання терміну «землеробство».

Підставою для розмежування норм права по галузях права виступають предмет і метод правового регулювання. Визначення предмету аграрного права дискутується серед правознавців-аграрників. Найбільшого поширення набула наступна концепція про коло суспільних відносин, які регулюються аграрним правом:

- що в системі права існують традиційні галузі і поряд з ними комплексні галузі, які не порушують основної структури і виділяються як вторинні правові утворення;

- до такої галузі відносяться галузі, які виникають в сфері сільськогосподарської діяльності і регулюються аграрно-правовими нормами;
- предметом аграрного права є комплекс аграрних відносин, об'єктом яких виступає переважно виробничо-господарська діяльність сільськогосподарських підприємств, установ, організацій, їх об'єднань, а також індивідуальних підприємців – виробників товарної сільськогосподарської продукції, її первинної переробки і реалізації.

На таких сільськогосподарських підприємствах виникають такі організаційні, майнові, виробничі, трудові, управлінські контролюючі та інші відносини, які у сукупності не входять до структур і предмета регулювання традиційних галузей права і не складають єдиного органічного відношення, характерного, наприклад, для цивільного, господарського, адміністративного, кооперативного, трудового права, хоч тісно взаємозв'язані між собою і можуть розглядатися як цілісне утворення.

Так, земельне право не вирішує питання господарської діяльності сільськогосподарського виробничого кооперативу, хоч регулює правовий режим земельної ділянки сільськогосподарського призначення, яка належить кооперативу на праві власності чи оренди. В тому ж таки кооперативі застосовується праця його членів, трудові відносини яких з кооперативом в загальних рисах регулюються трудовим правом, але особливості трудових відносин здійснюються на підставі Статуту кооперативу. Управління процесом внутрішнього господарювання, дотримання сільськогосподарських і технологічних правил здійснюється не господарським правом, а власником (користувачем) земельної ділянки, органом управління колективного підприємства.

До предмета аграрного права відносяться не звичайні цивільно-правові (майнові) відносини, які стосуються працездатних і дієздатних фізичних і юридичних осіб, а ті суспільні відносини, які відносяться до внутрішніх відносин в сфері сільськогосподарської діяльності, що виникають відповідно в процесі сільськогосподарського виробництва (із дотриманням принципу самостійності у використанні землі, майнових об'єктів, сортів насіння, добрив, сівозмін, захисту рослин, технологій, розширення прав у процесі виробництва і реалізації продукції у ринкових відносинах), а також до зовнішніх майнових відносин, що стосуються експорту та імпорту продукції, технологій, технічних засобів.

Класифікаційною ознакою галузі аграрного права є також методи правового регулювання. В аграрному праві метод правового регулювання характеризується наявністю дозволів, заборон і приписів. Специфічними будуть методи внутрішніх і зовнішніх правовідносин. Для внутрішніх правовідносин застосовується метод регулювання додержання технологій, дисципліни і законодавства; локального правового регулювання організаційно-управлінських відносин; трудової участі у виробничо-господарській діяльності;

використання внутрішньо-господарських договорів; кооперативної (колективної) демократії; рекомендацій органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

До зовнішніх правовідносин відносяться методи: засновницьких (членських) відносин; легалізаційних (явочно-нормативних) дозвольно-ліцензійних відносин; економічного стимулювання; договірно-комерційних відносин; рекомендацій органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та інших органів.

Аграрне право здійснює свої функції у відповідності з основоположними ідеями та критеріями, що закладаються в основу правового регулювання, тобто принципами аграрного права. Принципи визначають загальні засади спрямованість та основоположні риси нормативно-правового регулювання, що відтворюються у аграрному законодавстві. Принципи аграрного права розподіляються на загальні та галузеві, і до них належать, зокрема верховенство права, законність, захист прав власника, держави, юридичних та фізичних осіб, рівноправність суб'єктів аграрних правовідносин; самостійності і незалежності суб'єктів господарювання; нерозривний зв'язок прав і обов'язків; захист соціально незахищеного сільського населення; відповідальність за порушення законів і вину, державної підтримки сільськогосподарського виробництва, страхування ризиків, що мають місце в процесі господарської діяльності; принцип самоврядування і кооперативної (колективної) демократії; права на об'єднання селян у сільськогосподарські кооперативи, акціонерні та інші господарські товариства, екологізації сільськогосподарського виробництва та ін.

Реалізація норм аграрного права забезпечується сукупністю таких норм, відтворених в спеціальних джерелах аграрного права, тобто в законах і підзаконних актах, якими регулюються суто аграрні відносини. До таких відносяться : Примірний статут колгоспу (1969 р.), Закони України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» (1990 р.), «Про колективне сільськогосподарське підприємство» (1992 р.), «Про сільськогосподарську кооперацію» (1957 р.), «Про фермерське господарство» (2003 р.), «Про особисте селянське господарство» (2003 р.), «Про насіння» (2003 р.), «Про племінне тваринництво» (1993 р.), «Про державну підтримку сільського господарства» (2004 р.); Декрет Кабінету міністрів України «Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі» (1993 р.).

Аграрні відносини, що регулюються матеріальними і процесуальними нормами і стосуються земель сільськогосподарського призначення визначені у Земельному кодексі України (1990 р., 1992 р., 2001 р.), у законах «Про землеустрій» (2003 р.), «Про державний земельний кадастр» (2011 р.), «Про охорону земель» (2003 р.) тощо. Норми земельного законодавства, що регулюють земельні та аграрні відносини прийнято називати «правовими нормами з подвійною пропискою». До правового регулювання аграрних

відносин застосовуються також окремі положення господарського, цивільного, адміністративного, трудового, фінансового законодавства та норми деяких інших галузей права. Застосування правових норм аграрного та інших галузей права визначають комплексний підхід до правозастосовчої діяльності.

З врахуванням характеристики аграрних правовідносин, змісту правового регулювання аграрних відносин, аграрне право необхідно розглядати як комплексну галузь права, суттєвими ознаками якої є комплексний предметі метод правового регулювання, а також принципи, джерела права, які є результатом аграрної політики держави, продуктом державної волі українського народу, закріпленої в аграрному законодавстві.

Таким чином, аграрне право можна визначити як пов'язану внутрішньою єдністю систему правових норм, якими в комплексі регулюються аграрні (земельні, майнові, трудові, організаційно-управлінські) суспільні відносини в сфері сільськогосподарської виробничої діяльності.

Як і інші галузі, наука аграрного права є однією із спеціальних галузей української юридичної науки. В системі права України і системі юридичної освіти аграрне право розглядається як правова навчальна дисципліна. З метою забезпечення підготовки кваліфікованих кадрів з огляду на потребу розвитку аграрного сектору у економіці країни у системі юридичної науки передбачено спеціальність «аграрне право» для захисту кандидатських і докторських дисертацій.

Література

1. Аграрне право України: Підручник / В.З. Янчук, В.І. Андрійцев, С.Ф. Василюк та інші; За ред. В.З. Янчука. – 2-е вид., перероб. та допов. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 720 с.
2. Аграрне право України. Підручник / За заг. ред. В.М. Єрмоленко. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 608 с.
3. Аграрное право. Учебник для вузов / Под ред. проф. Г.Е. Быстрова и проф. М.
4. И Козыря. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Юрист, 1998. – 534 с.
5. Аграрне право України. Підручник / За заг. ред. О.О. Погрібного. – К.: Істина, 2007. – 448 с.
6. Аграрне право України. Підручник / За заг. ред. В.М. Гайворонського та В.М. Жушмана. – Х.: Право, 2003. – 240 с.

Аграрное право как отрасль права

Семчик В.И.

В статье рассматриваются вопросы становления и развития аграрного права как комплексной отрасли в правовой системе Украины. Определяются особенности предмета аграрного права и методов правового регулирования аграрных отношений в сравнении со смежными отношениями и их

регулируем нормами родственных отраслей права. Рассмотрены принципы нормативно-правового регулирования аграрных отношений, воспроизведенных в аграрном законодательстве.

***Ключевые слова:** аграрное право, сельскохозяйственное производство, предмет правового регулирования, аграрные отношения, использование земли*

Agricultural law as branch of law

Semchyk V.I.

The article shows the peculiarities of the formation and development of the agrarian law as a complex branch of law in Ukrainian legal system. The specificity of the subject of agrarian law and methods of legal regulation of agrarian relations in comparison with similar relations are defined. The principles of legal regulation of agrarian relations, accommodated in the agricultural legislation are analyzed.

***Keywords:** agricultural law, agricultural [business](#), the subject of legal regulation, agrarian relations and land use.*